

מפני הבושה

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה: (בראשית מה ג-ד).¹

בראשית רבה פרשה צג סימן י

אבא כהן ברדלא אמר: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה! בלעם, חכם של העובדי כוכבים, לא יכול לעמוד בתוכחה של אתוננו, זהו שכתוב: "ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא". יוסף קטן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, זהו שכתוב: "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו". לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר: "אוּכִיחְךָ וְאֶעֱרַכָה לְעִינֶיךָ" (תהלים ג) - על אחת כמה וכמה.²

רש"י בראשית פרק מה א

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים - לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם.³

תורה תמימה ויקרא יז - בין בושה לתוכחה

הוכיח תוכיח ... ולא תשא עליו חטא - יכול ויכחנו אפילו כשמשתנים פניו מפני הבושה? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא".⁴

ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו: (בראשית ב כה).⁵

רד"ק בראשית פרק ד פסוק ט - קין מול אדם הראשון

ומה שאמר לו: "אי הבל אחיך", הוא לפתיחת הדברים, כמו שאמר לאדם: "איכה" ... ומה שהושיבו קין: "לא ידעתי", מפני הסתפקו עדין בידיעת הבורא בעניני בני אדם. לפי שאמר לו: "אי הבל אחיך", ולא אמר לו: "למה

¹ רגע ההתוודעות של יוסף לאחיו הוא ללא ספק מרגעי השיא של סיפור יוסף ואחיו (אחיו יבוא המפגש עם אבא יעקב) וכבר נדרשנו לו בדברינו [ולא יכול יוסף להתאפק, היו דבריו של יהודה נראים לכל צד](#), וכן [הסיפור שלא סופר](#) כולם בפרשה זו. התוודעות יוסף אל אחיו נראית חד-סטריית באופן בולט. הוא מדבר והם נבהלים. הוא קורא להם לגשת והם נגשים מהוססים ומבוישים. על בושה זו, שהמקרא אולי קצת מצניע, אבל המדרש מציף, אנו מבקשים להתמקד.

² הרעיון החינוכי/מוסרי של המדרש הוא ברור וניסיונו ללמוד לקח מתוכחתו של יוסף לאחיו לתוכחת הקב"ה ביום הדין, מובן. אך בפשט הפסוקים, מה באמת גרם לאחים להיבהל? מסביר רש"י על הפסוק: "נבהלו מפניו - מפני הבושה". באים נושאי כליו של רש"י, רא"ם וגור אריה, ומדגישים שלא מפני הפחד והחשש שיוסף יעשה להם רע ויתנקם בהם נבהלו האחים, אלא מפני הבושה. דברי יוסף: "הוציאו כל איש מעלי" שהאחים יכלו להבין כאיום, היו: "כדי שלא יראו בושתם והרמת קולו בבכי, יורה על רוב אהבה וחבה". ופירוש העמק דבר על הפסוק מדגיש שהבושה של האחים מקורה בדברי יוסף: "עוד אבי חי" ? ואלה דבריו: "שדייק לומר העוד אבי חי ולא אמר אביו, אלא דייק שהוא אבי ביחוד ... דאפילו אם לפי מחשבתם דנו את יוסף בצדק, מ"מ היה להם לחמול ולחוש על אביהם שהרי ידעו כי אהבתו עזה אליו, וע"ז כתיב ולא יכלו אחיו לענות אותו מפני הפחד והבושה". ראה דברינו [העוד אבי חי](#) בפרשה זו.

³ רש"י כאן הופך את הגלגל. אחי יוסף אכן נבהלו מפני הבושה, אבל כוונת יוסף המקורית בהתוודעו אליהם ביחידות (ותוך לקיחת סיכון) הייתה למנוע בושה מהאחים. ראה מוטיב זה במדרש תנחומא ויגש סימן ה ביתר שאת: "אמר רבי שמואל בר נחמן: לסכנה גדולה ירד יוסף. שאם הרגוהו אחיו, אין בריה בעולם מכירו. ולמה אמר: הוציאו כל איש מעלי? אלא כך אמר יוסף בלבו: מוטב שאהרג ולא אבייש את אחי בפני המצרים". על משקל מאמר חז"ל, ברכות מג ע"ב: "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

⁴ בגמרא ערכין טז ע"ב, הנוסח שבידינו הוא: "יכול אפילו משתנים פניו? תלמוד לומר: לא תשא עליו חטא". וכך גם במקור בספרא קדושים פרשה ב פרק ד: "ומנין שאם הוכחתו ארבעה וחמשה פעמים חזור והוכיח? תלמוד לומר: הוכיח תוכיח. יכול אפילו את מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר: ולא תשא עליו חטא". בעל תורה תמימה מוסיף את המילים: "מפני הבושה". אפשר שהוא מצטט באופן חופשי מהזכרון או שהיה לפניו נוסח אחר. בין כך ובין כך, פשוט הוא ש"פניו משתנות" הוא מפני הבושה, והרי לנו קישור להלכות תוכחה מפרשת יוסף ואחיו. האם מתח יוסף את החבל יתר על המידה? נראה שיש כאן חזרה למוטיב של הלבנת פני חברו שראינו לעיל. ראה דברינו [הוכח תוכיח את עמיתך](#) בפרשת קדושים.

⁵ לפני שנפליג עוד בביתו "מפני הבושה", ויש לא מעט כאלה בספר בראשית בלבד, הנה הבושה הראשונית של אדם וחווה שחשו אחרי שאכלו מעץ הדעת טוב ורע. יש פרשנים שעמדו על כפילות השי"ן בפסוק ותמהו אם אכן מדובר כאן בפועל ב"ש או שמה בש"ש (ראה למשל בראשית רבה יח ו פירוש העמק דבר על הפסוק), אבל פשיטא לרוב המפרשים שמדובר כאן בבושה הקשורה לצניעות שבינו ובינה. ראה פירושי רש"י ורד"ק על הפסוק. והרחיב בדבר רש"י הירש שמפרש: "בחסד ה' על האדם הוא נתן בלבו את רגש הבושה ... המודיעו תמיד את נחיתות עצמו. כך נעשה האדם אפוטרופוס ושומר לעצמו. הבושה קרובה לענוה ולצניעות ... הענו מכיר, שאין הוא מתאים לאידיאל, בו צייר לו את עצמו. כך הפקיד הקב"ה את האדם בידי עצמו; לכל אחד מסר את האידיאל, שעל פיו ידון את עצמו. ידיעת האידיאל הוא המצפון; ופסק דינו המחייב של המצפון - הוא הבושה".

הרגת הבל אחיך? חשב קין כי לא ידע. וכחש, ואמר: "לא ידעתי, השומר אחי אנכי?" - הוא הולך למלאכתו ואני הולך למלאכתי. וכי שומר אני אותו בכל מקום שילך עם צאנו? אבל אדם לא כחש, כי יודע היה כי האל יודע כל דברי בני אדם, ואף על פי שפתח לו בלשון מסופק ואמר לו איכה, ידע כי הכל גלוי לפניו יתברך, והשאלה לא היתה אלא לפתיחת הדברים, ולא התחבא אלא מפני הבושה.⁶

דברי דוד בראשית פרק יג - פרידת לוט מאברהם

"ויסע לוט מקדם" (בראשית יג יא), נמצא נוסע ממזרח למערב. הרא"ם הקשה .. שמגבולי הארץ נראה שכבר הירדן במזרחה של ארץ ישראל, ובית אל תוך ארץ ישראל (במרכזה), ונמצא שההולך מבית אל שהיה אברהם דר שם לכבר הירדן הולך מאצל אברהם למזרח!⁷ ... אלא דלוט בחר לו מדינה שהיתה מפורסמת לזנות והיה לו בושת מאברהם לילך לשם והיה דואג שמא יאמר לו אברהם שלא יסע לשם מפני הבושה, ע"כ כיחש בפני אברהם והלך לצד מערב ... ובהיותו בדרך עקלקלותו הלך משם לאחוריו לצד מזרח דרך אחר שלא יהיה אצל אברהם בהליכתו לכבר הירדן.⁸

יעקב ולבן – פירוש עקידת יצחק בראשית שער כה (פרשת ויצא)

"ולא נטשתי לנשק לבני ולבנותי עתה הסכלת עשו וכו'". אין סכלות גדולה כהסיר מסוה הבושה מעל פני האויב הנסתר כשידו תקפה לעשות רע. כי הוא נותן חרב בידו להרע עמו בגלוי ורעות רבות שלא היה כח בידו לעשותם מתחילה מפני הבושה. ולזה אמר לו: אחר שנגנבת ממני בשיעור זה עד שלא נטשתי לנשק לבני ולבנותי כדרך הנפטרים זה מזה, הנה פרסמת אצל הכל שחשבתני לאויב לך. והנה בזה ודאי הסכלת עשו כשפתחת לי פתח שהיה סגור מתחילה. "כי מעתה יש לאל ידי לעשות עמכם רע" - בשכבר הוסר מסוה הבושה מאהבה מסותרת אשר בינינו ואין אשם על החשוד שיעשה מה שנחשד עליו.⁹

בראשית רבה פב יג, פרשת וישלח – פרידת עשו מיעקב

⁶ אדם הראשון ידע שהקב"ה לא רק ברא את העולם ובכוחו לעשות הכל פיסית, אלא גם שיש לו ידיעה "בענייני בני האדם", היינו בהשגחה מוסרית ודתית, והוא דורש מבני האדם דין וחשבון על מעשיהם. ומה שאדם הראשון התחבא הוא "מפני הבושה"; דווקא משום שידע שיש מי שבא בחשבון על המעשים. אבל קין לא חשב כך וגם לא בוש במעשיו וכיחש. האם חוסר הבושה והמחשבה שאלהים לא "מתעניין בבני האדם" הוא שהביא את קין לא רק לרצח, אלא גם להכחשתו? ראה מנגד, פירוש עקידת יצחק (ר' יצחק ערמה מאה 15 ספרד) שמדגיש את בושת קין לפני הרצח, בעת שהביא את מנחתו והקב"ה לא שעה אליו, ואלה דבריו: "ואל קין ואל מנחתו לא שעה. לא נתפייס ממנו (בראשית רבה כב ו) - ענין השעיה הוא מה שייגיע לרועה מחיי המנוחה וההדור במלאכתו יותר ממה שייגיע לעובד האדמה ... ועל זה ויחר לקין מאד מפני הקנאה שיהא זולתו מנהיגו ... גם נפלו פניו מפני הבושה שיהא אחיו הקטן ממנו בעיניו הולך קוממיות והוא קודר שחוח בפניו". הבושה שהביאה לקנאה היא שגרמה לרצח! בין שתי הגישות המנוגדות האלה, של רד"ק ושל ר' יצחק ערמה, הרי לנו שוב קשר בין שפיכות דמים ובושה. בושה שמביאה לשפיכות דמים, ובושה או חוסר בושה לאחר שפיכות דמים. ושוב עולים דברי הגמרא בברכות מג ע"ב: "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים". ראה דברינו [קין והבל – הרצח הראשון](#) בפרשת בראשית.

⁷ "ויסע מקדם", משמע שלוט נסע ממזרח. ולאן? למערב. והרי זה בדיוק הכיוון ההפוך מגב ההר לסדום.

⁸ לוט בוחר בדרך עקלקלה לסדום מפני הבושה מאברהם (שלא כפשט הפסוקים בעליל). אבל גם אברהם נסע משם. ראה רש"י ומדרש אגדה על "ויסע אברהם" (בראשית כ א) שלאחר הפיכת סדום ומעשה לוט ושתי בנותיו: "להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו". וחוזר על כך רש"י בפירושו לבראשית כא לד: "ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים". כך גם בפירוש פני יחושע בגמרא בבא קמא צב ע"א: "שמפני הבושה דמעשה לוט הלך לו". פרידת לוט ואברהם שאמרו "אנשים אנחנו" התחילה בבושתו של לוט מאברהם שהוא הולך לסדום ולפיכך הלך סחור סחור כאילו הוא הולך מערבה ובעצם הלך מזרחה. ואחרייתה של פרידה זו בבושתו של אברהם על מעשי אחיינו ובנותיו, והוא מתרחק בשל כך מערבה ועוזב את גב ההר לטובת ארץ פלשתים. ראה דברינו [פרידת אברהם ולוט](#) בפרשת לך לך. וסוף דבר שמפרידה ובושה כפולה זו באה רות המואביה וייסדה את מלכות בית דוד. ראה גמרא בבא קמא לח ע"ב: "אמר לו הקב"ה: לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי, שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית". מהפרידה והבושה יצאו "שתי פרידות טובות". גם זה מסתרי התורה.

⁹ מכל "הירידות" של המדרש והפרשנים על יעקב אבינו, הנה עוד אחת שפירוש עקידת יצחק שם בפיו של לבן. טענת לבן ליעקב היא שבמעשה הבריחה שלו הוא סילק את הבושה שעוד הייתה אצלו (אצל לבן) שלא לפגוע בחתנו כל עוד הוא גר בחרן. אבל משבחר לברוח ולגנוב את לבבו, פרסם יעקב "אצל הכל" שהוא מחשיב את לבן לאויב ולפיכך "מעתה יש לאל ידי לעשות עמכם רע". לא "לאל ידי" של כח פיסית בלבד, אלא "לאל ידי" של הצדקה "משכבר הוסר מסוה הבושה". גם אויב וצר מחפש "עלילות דברים" וסיבות להצדיק את רשעותו. אך זו טענה קשה כנגד יעקב דווקא בהיבט המוסרי. נראה שבעל עקידת יצחק נעזר במקרא על מנת להוכיח את דורו הוא שלא לעשות מעשים של גניבת דעת, רמאות וכו' שיתנו ביד אויבי עם ישראל צידוק להכות בהם ולהסיר מעליהם את מעט הבושה שאולי עוד יש להם שלא לפגוע בחלשים.

"וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נַשְׂיוֹ וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשֹׁת בְּיָתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אַחִיו" (בראשית לו ו). ר' אליעזר אמר: מפני שטר חוב: "כי גר יהיה זרעך" (בראשית טו יג). ר' יהושע בן לוי אמר: מפני הבושה.¹⁰

בראשית רבתי פרשת וישלח – למה התבייש עשו

ור' יהושע אומר: מפני הבושה, שיאמרו שאיני יכול לו, ולזה מוטב לי שאלך לי ולא אתבייש.¹¹

תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ה הלכה ד – התרת נדר

הנודר הנייה מחבירו בפניו, לא ישאל לו אלא בפניו. שלא בפניו - נשאלין לו בין בפניו בין שלא בפניו. רבי יוחנן אמר: מפני הבושה.¹² ר' יהושע בן לוי אמר: מפני החשד.¹³ ואתיין אילין פלוגותא כאילין פלוגותא, דתני: יום הכיפורים צריך לפרוט את מעשיו דברי רבי יודה בן בתירה. רבי עקיבה אומר אינו צריך לפרוט את החטא.¹⁴

תולדות יצחק שמות פרק כה פסוק ב – התרומה למשכן

ואמר "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" ... לפי שיש מתנדבים לא מלבם אלא מלב אחרים, שרואים לאחרים שמתנדבים ולכן הם מתנדבים מפני הבושה, ולזה אמר "ידבנו לבו" ואמר "נדיב לבו".¹⁵

שיר השירים רבה ו יא – מתן צדקה מפני הבושה

¹⁰ 'פסוק קטן' מסתתר בים אירועי פרשת וישלח, לאחר הדרמה הגדולה של מפגש יעקב ועשו, ובו שעשו עוזב את ארץ כנען והולך "אל ארץ" אחרת (שעיר ע"י פשט המקרא, רומא ע"פ המדרש) "מפני יעקב אחיו". מדוע? מה מוסיף פסוק זה על מה שכבר שמענו בתחילת פרשת וישלח שעשו בא משעיר? אומר ר' אליעזר: משום שעשו לא רצה לכרוך את גורלו בגורל בית אברהם שנגזר עליהם שטר החוב של גלות בברית בין הבתרים (ראה תזכורת 'שטר חוב' זה במדרש במדבר רבה יט טו בעת שבני ישראל מבקשים לעבור בארץ אדום בדרך לארץ כנען). אבל ר' יהושע בן לוי סבור שעשו עזב את ארץ כנען ונפרד מיעקב "מפני הבושה". ראה חזרה על מדרש זה בבראשית רבה פד ב בתחילת פרשת וישב שבא להסביר מדוע ציפה כעת יעקב לשבת בשלווה (מה שמעצים את "קפץ עליו רודו של יוסף" ואחיו אחרי סוף סגר חשבון עם עשו אחיו). אך לעניינינו, איזו בושה הייתה לעשו מפני יעקב? האם הבושה שהנביא עובדיה מזכיר: "מחמס אחיך יעקב תכסף בושה"? לא מסתבר. ראה רש"י על הפסוק: "מחמס אחיך יעקב - בשביל חמס שעשית ליעקב". זה עשו ההיסטורי של מלכות אדום שהציקה לישראל במהלך הדורות ואילו כאן, אנחנו עדיין בספר בראשית. ¹¹ מדרש זה מציע שעשו התבייש בכך שאינו יכול ליעקב. אך מדרש שכל טוב על הפסוק מציע פירוש רך יותר: "ר' יהושע בן לוי אומר: מפני הבושה, שראה את יעקב אחיו מעוטר בבנים הגונים ובנות הגונות וכל טוב". אבל הוא ממשיך שם ומדגיש כל זה איננו פשט הפסוקים. הרי הפסוק הסמוך שם אומר במפורש: "כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשְׁבֵּת יַחֲדָו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם". על כורחנו נחזור לרעיון שכבר נזכר לעיל, שפירושים אלה מדברים אל דורם מגמתם ליצור 'דיאלוג' סמוי או שמא תקווה שעשו הוא אדום הוא רומא של תקופת הדרשן יאחז במידה של בושה כלשהיא (קצת פחות יוהרה) כלפי יעקב-ישראל המשועבד לו. שוב ושוב משמש ספר בראשית 'סימן' ושביב תקוה לבנים.

¹² בדין זה, המוטיב "מפני הבושה" פועל בכיוון הפוך. לא להימנע מלעשות דבר מה "מפני הבושה", אלא, אדרבא, לעשות מעשה "מפני הבושה" - להכריח את מי שנדר הנאה מחברו (שאינו רוצה שום עסק איתו, אולי גם הדיר את חברו הנאה ממנו) שיחזור בו וישאל על נדרו דווקא בפני אותו חבר שנדר ממנו או הדיר אותו. וכמו שמפרש קרבן העדה שם: "מפני הבושה - כדי שיתבייש, הואיל והעיז להדירו בפניו צריך שיתבייש בהתיר". ובלשון פירוש פני משה שם: "מפני הבושה - אין נשאל אלא בפניו כדי שיתבייש בפני חברו שרוצה שיתירו לו נדרו". ראה גם פירוש ידיד נפש: "רבי יוחנן אמר מפני הבושה מה שראינו שלא ישאל אלא בפניו זה כדי לבייש אותו, שהרי הוא לא חשב על כך שמבייש את חברו כשהדירו בפניו, לכן כשרוצה להישאל, יתבייש אף הוא". בושה כנגד בושה.

¹³ היתר הנדר בפני מי שנדר הנאה מחבירו איננו על מנת לבייש אותו, סבור ר' יהושע בן לוי, אלא: "מפני החשד - שלא יחשדוהו שעבר על נדרו" (קרבן העדה שם). ובלשון פני משה: "מפני החשד. שלא יחשדו זה שהוא עובר על נדרו כשיראה שנהנה ממנו". (השווה עם ר' יהושע בן לוי שבמדרש הקודם).

¹⁴ נגררנו לסוגיה עד סופה. התלמוד מדמה את מחלוקת ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי עם מחלוקת התנאים: רבי יהודה בן בתירה ורבי עקיבא, בדין אדם שמתוודה על חטאיו אם צריך (או ראוי) שיפרט את חטאיו או לא. פירוט כזה מן הסתם יבייש את המתוודה. ר' יהודה בן בתירה אינו חס על בושה זו, אדרבא, אולי כך יימנע האדם מלחטוא בפעם אחרת, וכך גם ר' יוחנן בדין המדיר הנאה מחברו שאם רוצה להישאל על נדר זה, שיעשה זאת בנוכחות מי שהדיר ויתבייש. אך ר' עקיבא חולק וסבור שאין לבייש את המתוודה, וכמותו סבור גם ר' יהושע בן לוי (ולכן הוא נמקם את הנשאל על הנדר מסיבה אחרת - מפני החשד). נראה שהמחלוקת בין הצדדים היא פסיכולוגית במהות תכונת הבושה ופעולת הביוש או ההתביישות. ר' יהודה בן בתירה ור' יוחנן סבורים שבהפסד הרגעי של אדם שמתבייש או חש בושה יש רווח גדול לעתיד. זה שיעור טוב לחיים. וכמאמר חז"ל בגמרא נדרים כ ע"א: "כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא". אך ר' עקיבא ור' יהושע בן לוי סבורים שאי אפשר להקנות לאדם את תכונת הבושה וההצטנעות ע"י שנגרם לו בושה. זה כדור שלג מסוכן. ובאשר לפירוט החטא, נראה שהנושא הוכרע בגמרא יומא דף פו ע"ב בהבחנה בין חטא מפורסם וחטא שאינו מפורסם, או בהבחנה בין חטא שבין אדם לחברו וחטא שבין אדם למקום. ראה דברינו [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים.

¹⁵ פעמים נזכר הביטוי "נדיב לבו" בפסוקי תרומת המשכן: בתחילת פרשת תרומה, שמות כה ב: "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ" ובראשית פרשת ויקהל, שמות לה ה: "כָּל נְדִיב לִבּוֹ יִבְיָאֶה אֶת תְּרוּמַת ה' וכו' ". הנדבה הראויה למשכן חייבת לבוא מלבבו ורצונו האישיים של הנודב ולא מחמת שהוא רואה שאחרים מתנדבים והוא מתבייש. ראה בדומה פירוש העמק דבר על הפסוק בפרשת ויקהל: "כל נדיב לבו יביאה - הוסיף כאן לבאר שלא ישלח איש נדבתו ע"י שליח אלא יביאה בעצמו. וזה כדי שיראו המקבלים אם נותן בנדיבות, או אולי רק מפני הבושה מחבריו המנדבים, וזה לא נתקבל ברצון. ולזה הטעם יהיה פירוש כל נדיב לבו יביאה - יביא את לבו עם תרומת ה' ". האמנם? מה פגום בכך שאדם ריגיש שכולם נותנים והוא לא? תרומה כזו לא תתקבל? ומי הוא "חוקר כליות ולב" שיכול לבחון איזו תרומה באה ברצון ואיזו "מפני הבושה"?

מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך, אגוזים בינוניים ואגוזים קנטרניים, כך ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן, ויש שאם אתה תובען הם נותנים, ויש שאת תובען ואין עושין.¹⁶

רא"ש מסכת מגילה פרק ג – קריאת התורה בציבור

ומה שנהגו האינדא ששליח צבור קורא,¹⁷ היינו שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות, כדתנן גבי בכורים: בתחילה מי שיודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו. נמנעו מלהביא מחמת הבושה, התקינו שיהו מקרין את הכל.¹⁸ ואין הדמיון נראה לי. דהתם נמנעו מלהביא בכורים ועברו על מה שכתוב בתורה.¹⁹ אבל הכא,²⁰ בקיאים יקראו והאחרים ימנעו ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה.²¹ אלא נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ואין צבור יוצאין בקריאתו והוא בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאינצויי עם ש"ץ. לכך התקינו שיקרא שליח צבור שהוא בקי בקריאה.²² ומכל מקום, גם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם שליח צבור שלא תהא ברכה לבטלה. ואותו שאינו יודע לקרות, אין ראוי שיקראוהו שליח צבור והויא ברכה לבטלה ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת שליח צבור.²³

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: מוטיב דומה הוא הכלל "שלא לבייש", אך התמקדנו בביטוי "מפני הבושה" בעקבות המדרש בפרשת השבוע וגם ביטוי זה לא מוצה. ויש להוסיף ולהרחיב במצווה כפולה זו ששני צדדיה משלימים זה את זה: מחד גיסא להימנע בעצמך מלעשות דברים "מפני הבושה" ומצד שני להימנע מלהעיר לאחרים "כדי שלא לבייש". ובין שניהם, הכלל הקיצון שהלבנת פנים, במישרין ואולי גם בעקיפין היא כמו שפיכות דמים. ועל זה אפשר לחזור לדברי יוסף: "חס וחלילה, אין אחי חשודים על שפיכות דמים" (בראשית רבה צג ט).

¹⁶ אגוזי פרך הם האגוזים שנח לפתוח אותם ויש בהם תוך רב וטעים. אגוזים קנטרניים הם מהעבר השני, אגוזים שקליפתם קשה מאד לפיצוח ותוכם דל יחסי. הראשונים הם שנענים מיד ובנפש חפצה לכל קריאה של צדקה. האחרונים הם קשי לב שגם כשתובעים מהם אינם נותנים. אך מה שמעניין הם דווקא, האגוזים ובני האדם הבינוניים (שהם אולי הרוב), שאינם ראשונים לתרום, אבל מרגע שפונים אליהם הם נענים ולא חשובה הסיבה. גם אם משום שמתביישים מפני האחרים, העיקר שיש כאן נתינה ובניגוד למקור הקודם, אלא אם נאמר שיש הבדל בין נתינה למשכן ובין נתינה לצדקה (ומה עם כל התרומות בימינו עם כיתובים גדולים של שמות חיים או בעולם האמת?). ראה פירוש תורה תמימה על מדרש זה בהערות לשיר השירים פרק ו הערה מח: "ומעין ענין זה איתא בחולין ז ע"ב: ישראל קדושים הן [לענין צדקה]: יש מי שרוצה ליתן ואין לו ויש מי שיש לו ואינו רוצה (בסיפור על רבי שהזמין את פנחס בן יאיר לסעוד אצלו). וכתבו התוספות: ואפילו הכי, איקרי זה שיש לו ואינו רוצה קדוש, משום שנותן מפני הבושה, ומכאן מבואר אמיתת פירוש זה, משום דאם אינו נותן כלל הרי הוא נמשל לאגוזים קנטרניים שזה בודאי היפך מעלת הקדושה". הדרגה הפסולה היא האגוז הקנטרן. כל השאר, נקרא קדוש. ראה הפסוק בישיעהו ד ג, אמנם בעניין אחר: "וְהָיָה הַנְּשֹׂאֵר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ וְאָמַר לוֹ כֹּל הַפְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם".

¹⁷ בתורה, מה שאנו מכנים היום 'בעל קורא'.

¹⁸ ראה נוסח המשנה שבידינו, מסכת ביכורים פרק ג משנה ז: "בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו. נמנעו מלהביא, התקינו שיהו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע". המילים "מפני הבושה" או "שהיו מתביישים" הם תוספת של הרא"ש כמו שאר מפרשי המשנה. ראה אגב המקבילה במדרש ספרי דברים פרשת כי תבוא פסקא שא שמסביר שהסמך לכך שהקריאה היא חלק בלתי נפרד מהנתינה, הם המילים בתורה: "וענית ואמרת" – "אין עניה אלא מפי אחרים".

¹⁹ על מצוות הבאת ביכורים.

²⁰ אפשר להוסיף כאן את המילה אדרבא.

²¹ אנשים יראו שאחרים יודעים לקרוא בתורה, יתביישו שהם אינם יודעים, ויטרחו ללמוד לקרוא על מנת שגם הם ייקראו לעלות לתורה ולקרוא בציבור.

²² כאן נראה שהרא"ש קצת חוזר בו ומסכים למנהג שיש בעל קריאה ולא כל אדם שעולה לתורה קורא בעצמו. החלופה שיעלו לתורה רק היודעים לקרוא עשויה לצאת בהפסד גדול ומריבות.

²³ שוב נעה המטולטלת לצד השני, לחשיבות הקריאה ע"י העולה לתורה, גם אם בלחש ובנחת עם שליח הציבור (ומתוך עיון בכתוב בספר התורה ולא מהשמיעה של בעל הקריאה), שאם לא כן, תהיה ברכת העולה לתורה ברכה לבטלה. שיטת הרא"ש המקורית עוד נזכרת בבית יוסף אורח חיים סימן קמא, אך להלכה התקבלה הפשרה שהוא מציע בסוף, ראה שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן קמא סעיף ב: "לא יקראו שנים, אלא העולה קורא ושליח ציבור שותק. או שליח ציבור קורא והעולה לא יקרא בקול רם. ומכל מקום צריך הוא לקרות עם השליח ציבור, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת וכו'". נראה שגם פשרה זו לא פשטה בציבור הכללי (להוציא מעטים שמקפידים) וגברה הדעה הנגדית: "שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה" (בית יוסף שם). ואם יורשה לנו להכניס ראשנו בין הענקים, נראה להציע לחדש הדין שמי שעולה קורא בתורה, לפחות פעם בשנה בשמחת תורה בפרשת: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (ראה דברינו [מורשה קהילת יעקב](#)), היא פרשת: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'". וידע הקהל ויתכונן.